

חוות דעת- מתווה הממשלה להסדרת (אי) גיוס חרדים לצה"ל

יוחנן פלסנר, גלעד מלאך, ערן שמיר-בורר ושלומית רביצקי טור-פז

א. תמצית

למעלה מעשרים וחמש שנה מנסה להכנסת להתמודד עם שאלת גיוס החרדים לצבא. "חוק טל" (2002) שהסדיר לראשונה את דחיית השירות הצבאי של תלמידי ישיבות נפסל בבג"ץ בשנת 2012 משום שלא כלל מנגנונים שמקדמים את השוויון בנטל. בתגובה לכך העבירה הכנסת בשנת 2014 חוק גיוס (תיקון 19 לחוק שירות ביטחון) שכלל מכסות לשירות חרדים וסנקציות פליליות למי שיימנע משירות, חוק שעורר התנגדות רבתי במגזר החרדי. עם שובן של המפלגות החרדיות לקואליציה בשנת 2015 הן העבירו חוק חדש (תיקון 21 לחוק שירות ביטחון) שאין בו מכסות וסנקציות כלשהן אלא רק קביעה שיעדי הגיוס ייקבעו על ידי הממשלה ולא בחוק. תיקון זה נפסל אף הוא בבג"ץ בשנת 2017 מסיבות דומות לפסילתו של "חוק טל". מזה שש שנים לא מצליחה הכנסת להעביר תיקון עדכני לחוק שירות ביטחון ובימים אלו אנו עדים לניסיון חקיקה נוסף. בפסקאות הבאות נבקש לבחון ולנתח את מתווה הממשלה המסתמן, ולהעמיד לו חלופה.

העיקרון הבסיסי שנקבע בפסיקות בית המשפט העליון הוא שהסדר הגיוס לחרדים במדינת ישראל צריך לשקף את עיקרון השוויון. גם אם לא יושג שוויון מלא בשנים הקרובות יש לשאוף להסדר המבוסס על עקרון זה.

הן ההצעה שאותה מבקשת הממשלה להניח בקרוב על שולחן הכנסת והן תוכניות הצבא, כוללות מספר שינויים מבורכים ביחס למודל השירות הצבאי והתגמול בגינו וביחס ליכולת של חרדים לצאת לעבוד בגיל צעיר. אך כפי שנראה להלן, הצעת הממשלה איננה מקדמת במידה הנדרשת את המטרה הראשונה והעיקרית של קידום ערך השוויון בנטל השירות, ולפיכך לדעתנו היא פסולה מבחינה ערכית, ציבורית וחוקתית. יתר על כן, גם לו היינו מקבלים את ההיגיון - השנוי במחלוקת - שלפיו עקרון השוויון יתבטא בכך שבני המגזר החרדי ישתלבו בשוק התעסוקה, ובכך יתרמו את חלקם למדינה, הרי שהצעת הממשלה, בהקשרה הכולל, אינה מקדמת כראוי גם את היעד הזה.

אנו סבורים שכל מתווה צריך לעמוד בעקרונות הבאים:

- התקדמות ממשית לקראת שוויון בנטל השירות בין חרדים ללא חרדים
- העדפת מסלולי שירות משמעותיים לחרדים בגיל צעיר על פני שירות מקוצר בגיל מבוגר
- מתן אפשרות ותמריצים לחרדים לצאת לעבוד בגיל צעיר יחסית, כדי להקטין את אי השוויון בנטל הכלכלי

אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

הנשיא העשירי ראובן ריבלין
יו"ר של כבוד

יוחנן פלסנר

נשיא

ברנד מרכוס

יו"ר בינלאומי

חברי הוועד המנהל

עוזר ליאת אהרונוסון

אלי גרונר

פרופ' ורד וניצקו-טרוס

ד"ר חן ליכטנשטיין

מזל מועלם

שגריר לשעבר שלי מרדור

פרופ' פאדיה נאסר אבו-אלהג'א

עוזר אבי פישר

ד"ר מיכל צור

יוסי קוצניק

המועצה הבינלאומית

פרופ' רונלד דניאלס, יו"ר

השופטת רוזלי סילברמן אבילה, קנדה

אליזת אברמס, ארה"ב

שגריר לשעבר מרטין אינדיק, ארה"ב

אן אמלכאוס, ארה"ב

פרופ' ורנון בוגדנוב, בריטניה

השופטת דורית ביניש, ישראל

השופט סטיבן ברדיך, ארה"ב

השופט סלים ג'ובראן, ישראל

ד"ר ג'וזף ג'וזפה, גרמניה

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' מייקל וולצר, ארה"ב

פרופ' רוברט מנוקין, ארה"ב

פרופ' כריסטוף מרקושיץ, גרמניה

השופט אברהם סופר, ארה"ב

ברט סטפנס, ארה"ב

פרופ' ארווין קוטלר, קנדה

פרופ' גרהרד סופר, ארה"ב

פרופ' יהודה ריינהרץ, ארה"ב

פרופ' גבריאלה שלו, ישראל

סגני נשיא

פרופ' טווי נבות, מחקר

פרופ' קרנית פלוג, מחקר

ד"ר ישי ג'יסין פרס, אסטרטגיה

עמיתים בכירים

פרופ' איסמעיל אבו סעד

פרופ' תמר הרמן

פרופ' נתן זוסמן [אורחן]

פרופ' עמיחי כהן

פרופ' יתם מרגלית

פרופ' דניאל סטמון

פרופ' בני פורת

פרופ' יובל פלדמן

פרופ' מרדכי קרמניצר

פרופ' גדעון דהט

ד"ר תהילה שוורץ אלטשולר

פרופ' יובל שני

מייסדים

ד"ר אריק כרמון

מזכיר המדינה ג'ורג' שולץ (1920-2021)

- הפחתת נטל השירות למשרתים והגדלת התגמול עבור השירות
- שמירה על מודל "צבא העם" בדרך של שימור מודל שירות החובה מחד-גיסא, תוך קידום שירות דיפרנציאלי שבו הנדרשים לשירות ארוך מעבר לרגיל מתוגמלים על כך, מאידך-גיסא

אנו סבורים שחוק הגיוס החדש צריך לכלול יעדי גיוס לחרדים שיעלו במהלך השנים. במקרה של אי עמידה ביעדים יש להשית סנקציות כלכליות על תקציב הישיבות בהן לומדים צעירים חרדים. בנוסף לכך, בכדי לקדם שילוב חרדים בהשכלה גבוהה ובתעסוקה יש להוריד את גיל הפטור משירות לגיל 21 ולצמצם בד בבד את ההטבות הכלכליות המוענקות לבחורי ישיבות ואברכים.

ב. עיקרי מתווה הממשלה ביחס לגיוס חרדים

מתווה הממשלה המסתמן לתיקון חוק שירות ביטחון ביחס לחרדים כולל חמישה מרכיבים:

- עיגון האפשרות לכל צעיר חרדי לדחות את שירותו הצבאי בגין לימוד תורה בלא הגבלות
- חרדים יוכלו להתגייס לצבא או לפנות לשירות אזרחי באופן וולונטרי
- הממשלה עשויה אך לא מחויבת לקבוע יעדים לגיוס זה
- אי-עמידה ביעדים הממשלתיים, במידה ויהיו, לא תגרור סנקציה כלכלית או ביטול חוק הגיוס
- גיל הפטור משירות צבאי יעמוד על 21-23 (בעניין זה ישנו דיון פוליטי ומקצועי בכנסת ובממשלה שטרם הוכרע)

ניתוח המתווה המוצע מעלה מסקנה ברורה: המתווה דומה מאוד לחוק שנפסל על ידי בית המשפט העליון בבג"ץ 1877/14 **התנועה למען איכות השלטון נ' הכנסת** בשנת 2017. בכמה ממרכיביו הוא אפילו מחמיר את המצב ביחס לחוק שנפסל. נעמוד עתה על הבעיות העיקריות במתווה המוצע.

ג. הבעיות במתווה המוצע

1. תכלית החוק: ויתור על השוויון בנטל השירות לטובת שילוב בתעסוקה

התכלית המרכזית של "חוק טל" וחוקי השוויון בנטל שבאו בעקבותיו היתה קידום השוויון בנטל השירות הצבאי. המצב שבו קבוצה גדלה והולכת מקבלת פטור משירות צבאי שאליו מחויבים שאר האזרחים הינו בלתי נסבל מבחינה חברתית וחוקתית. לטווח ארוך הוא אף עשוי למוטט את מודל "צבא העם" עליו מבוסס צה"ל. עיקרון השוויון בנטל כתכלית מרכזית של החוק נקבע פעמים רבות בפסיקות בג"ץ ואי העמידה בו היווה עילה מרכזית לפסילת החוק על ידי בית המשפט העליון הן בשנת 2012 והן בשנת 2017.

המכון הישראלי לדמוקרטיה

מתווה הממשלה המסתמן מבקש לוותר כליל על התכלית של השוויון בנטל הגיוס לטובת התכלית של השוויון בנטל התעסוקה. אם עד היום ניסו הממשלה והחוק לקדם תהליך של קידום שוויון בנטל, גם אם בהצלחה מוגבלת, אנחנו נמצאים עכשיו בפני מצב חדש שבו המחוקק אף איננו מתיימר לקדם שוויון בנטל. התפיסה הגלומה במתווה המסתמן היא שלא ניתן להגיע לגיוס משמעותי של חרדים, בין אם מסיבות פוליטיות ובין אם מסיבות חברתיות ולפיכך יש להתמקד בכך שגברים חרדים צעירים יצאו לעבוד. הווייתור על השאיפה לשוויון בנטל הגיוס ואף על תהליך של חתירה הדרגתית לשוויון שומט את הקרקע מתחת הדרישה לשירות חובה ויעורר בצדק ביקורת ציבורית ומשפטית נוקבת. קידום שילוב חרדים בתעסוקה הינה מטרה חשובה ואנו סבורים שיש לה מקום כאחד מתכליות החוק אך זו איננה יכולה להחליף את התכלית העיקרית – הפחתת אי השוויון בנטל השירות הצבאי.

הצעת המכון הישראלי לדמוקרטיה – קידום השוויון בנטל השירות יחד עם קידום שילוב חרדים בתעסוקה

התכלית העיקרית של חוק שירות ביטחון ביחס לחרדים צריכה להיות קידום השוויון בנטל השירות הצבאי. ניסיון השנים מלמד שמדובר במשימה מורכבת, אך אנו סבורים שבאמצעות הכלים שיפורטו להלן, ניתן להביא לשירות משמעותי של נתח לא מבוטל מן הציבור החרדי. שיעורי הגיוס של חרדים לפני עשור היו גבוהים יותר מאשר כיום, כך שניתן לראות את התוצאות של היעדר מאמץ מדינתי לגיוס חרדים. שיעור כה נמוך של חרדים המשרתים בצה"ל כאשר החרדים מהווים קרוב ל-20% ממחזור גיוס, מעורר כבר היום ביקורת ציבורית נוקבת. בעתיד, כשייעורם עוד יגדל, נכונות הצעירים שאינם חרדים להתגייס לצה"ל עשויה להיפגע ובכך לערער את מודל "צבא העם" החיוני לביטחון ישראל.

בנוסף לתכלית של שירות חרדים בצה"ל יש להציב כתכלית מרכזית שנייה את שילוב החרדים בתעסוקה. לצורך קידום תכלית זו יינקטו צעדים הכוללים את הורדת גיל הפטור, עדכון יעדי הגיוס, קביעת יעדי תעסוקה ותמרוץ חרדים לצאת לעבוד. עם זאת, צעדים אלו ייערכו בנוסף לשמירה על התכלית העיקרית של קידום השוויון בנטל השירות הצבאי.

2. המתווה לא כולל יעדים

החוק הראשון שעסק בנושא גיוס לחרדים ("חוק טל") התקבל בכנסת לפני למעלה מ-20 שנה (2002). למרות הקמת מסגרות ייעודיות לחרדים בצבא ובשירות האזרחי, מספר הפונים לשירות בשתי המסגרות יחדיו עומד כיום על כ-1,200 מתגייסים בשנה בלבד. נוסף עליהם, כ-500 בוגרי החינוך החרדי שאינם חרדים משרתים במסגרות צבאיות

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רגילות אך נספרים גם הם כמשרתים חרדים. כלל הפונים לשירות צבאי ואזרחי מן הציבור החרדי, כולל יוצאי המגזר, עומד על כ-15% בלבד ממחזור חרדי.

המתווה המוצע מוותר לחלוטין על קביעת יעדי גיוס. מדובר אפוא בנסיגה אחורה מן המדיניות הממשלתית שהחל משנת 2010 כללה יעדי גיוס לחרדים בצבא ובשירות האזרחי. יעדים אלו חיוניים לצורך יצירת המחויבות לגיוס חרדים בקרב מערכות אלו והעדרם בשנים האחרונות השפיע על הירידה במספר הפונים לשירות.

גם אם המתווה יכלול לבסוף יעדי גיוס, הללו צפויים להיקבע בידי הממשלה ולא בחוק. בית המשפט העליון שלל בעבר אפשרות זו, כיון שהיא מאפשרת הלכה למעשה לממשלה – ולא למחוקק – לפטור את מרבית הציבור החרדי מחובת הגיוס. גישה זו אינה מצביעה על כוונה רצינית לקדם שוויון בנטל השירות. למעשה, יש יסוד סביר להניח שאף עם הממשלה תקבע יעדי גיוס לחרדים, הם עשויים להיות נמוכים וכי אף אם לא תהיה עמידה ביעדים, לא יהיו לכך השלכות כלשהן. כמו כן ניתן יהיה להנמיך את היעדים בקלות במידה של אי-עמידה בהם, וזאת בהחלטת ממשלה נוספת.

הצעת המכון הישראלי לדמוקרטיה – עיגון יעדי גיוס בחוק ויעדים לשילוב בתעסוקה

עיגון יעדי גיוס בחוק חיוני לקידום השוויון בנטל השירות, בהיותם מדד ברור להתקדמות בתחום וגורם שמדרבן את המערכות השונות, ובראשן צה"ל, לקדם את גיוס האוכלוסייה החרדית. הצבת היעדים בחקיקה מונעת מן הממשלה ומשר הביטחון להגמיש את היעדים בהתאם ללחצים פוליטיים. אנו מציעים להציב בשנים הראשונות ליישום החוק יעדים עולים בהיקף של 8% בכל שנה, וגם לאחר מכן יועלו היעדים בהיקף גבוה מקצב הגידול של החברה החרדית. כמו כן, ניתן לקבוע יעדים נפרדים לשירות צבאי ושירות אזרחי-לאומי או יעדים שיתייחסו לסך המשרתים את החברה בישראל. יעדי הגיוס צריכים להתייחס לשירות משמעותי בגיל צעיר ולא להוות פתח למסלולי שירות מקוצרים בגיל מבוגר שהתועלת מהן מועטה.

הוספת מרכיב השילוב בתעסוקה למטרות המרכזיות של החוק חייבת לכלול קביעה של יעדים להשתלבות בתעסוקה של גברים צעירים חרדים. בהיעדרם, לא ניתן יהיה לקבוע את מידת ההצלחה של החוק בהקשר התעסוקתי. היעדים שייקבעו בחוק צריכים לבטא מגמה משמעותית של יציאה לעבודה בין הגילאים 24-21 תוך שנים ספורות.

3. המתווה מבוסס על "רצון טוב" ולא כולל כלים ממשיים

מתווה הגיוס המוצע מבוסס על "רצון טוב" בלבד, וגם אם יתווספו לו יעדים ממשלתיים הוא איננו כולל תמריצים שיגדילו את המוטיבציה של החרדים לעמוד בהם. לפי המתווה המוצע, מצב של אי-עמידה ביעדים איננו משפיע כלל על הקהילה החרדית ועל עולם

הישיבות ולפיכך יש להניח שלא תהא להם מוטיבציה לסייע בגיוס חרדים לשירות. בלא לחץ כלכלי על עולם הישיבות לא יחול כל שינוי שיקדם פנייה של חרדים לשירות צבאי, גם לא של אלה שאינם שקועים בלימוד התורה.

על פי מחקר שנערך על ידי המכון הישראלי לדמוקרטיה, לפחות 20% מבני המגזר החרדי הרשומים בישיבות אינם לומדים בהן בפועל. הצעת החוק אינה מקדמת כל מנגנון לגיוס ולו של חלק האוכלוסייה הזו.

במקביל לקידום מתווה הגיוס מגדילה הממשלה את התמיכה בתלמידי ישיבות ואברכים ומבטלת את ההתניה למיצוי תעסוקה לאברכים לצורך זכאות להנחה במעונות יום. ציינו לעיל שלא נכון להעמיד את תכלית החוק על שילוב חרדים בתעסוקה בלבד אלא גם על שוויון בנטל השירות. אך גם מי שמציע שהחוק יקדם רק את שילוב חרדים בתעסוקה לא יכול לטעון שהחוק מממש מטרה זו לאור שורה של תמריצים שליליים שיוצרת הממשלה להשתלבות חרדים בתעסוקה. ההצהרה של מטרת החוק ככזה שנועד לקדם שילוב חרדים בתעסוקה הינה אפוא ריקה מתוכן.

הצעת המכון הישראלי לדמוקרטיה – סנקציות כלכליות במקרה של אי-עמידה ביעדי גיוס

עמדתנו היא כי חוק הגיוס צריך לכלול "שיניים" ליעדי הגיוס בדמות סנקציות על תקציב הישיבות. מעבר לחובה לפי חוק של כל מלש"ב לעמוד בתנאי הפטור במתכונת שתיקבע, הרי שרק עמידה ביעדי הגיוס תגרום להמשך קיום מתווה הגיוס הוולונטרי. במידה ולא תהיה עמידה של 90% לפחות ביעדים, יחול קיצוץ של 33% בתקציב אותו מקבלות הישיבות עבור דוחי השירות לצה"ל בשנה שלאחריה. המועד האחרון לקיצוץ יהיה גיל 23, הגיל בו אמורים להשתחרר המשרתים שהחלו את שירותם בגיל 21. במידה ולא תהיה עמידה ביעדים גם בשנה שאחריה, יחול קיצוץ של 33% נוספים בתקציב הישיבות עבור דוחי השירות לצה"ל וכן הלאה. במידה ולא תהיה עמידה של שלוש שנים רצופות ביעדי הגיוס יבוטל החוק. מודל זה יגדיל את המוטיבציה של הקהילה ומנהיגיה לעודד שירות חרדים בצה"ל. ראשי ישיבות ומוסדות עשויים עתה להנחות בחורים ואברכים שאינם רואים ברכה בלימודם להתגייס לשירות וזאת בכדי לסייע לאלה המתמידים בעולם הישיבות.

בכדי לקדם את התכלית התעסוקתית של החוק יש לייצר את הכלים המתאימים שיגדילו את המוטיבציה של גברים חרדים להשתלב בגיל צעיר בעולם התעסוקה ויקנו כלים שיאפשרו להשתלב בתעסוקה איכותית. בנוסף להורדת גיל הפטור שבה נדון בסעיף הבא, יש להתנות את הזכאות במעונות יום במיצוי כושר השתכרות של גברים חרדים ולהגביל את מתן התמיכה לבחורי ישיבות ואברכים לגיל 24. צעדים אלו יגרמו לכך שבכוללים יישארו רק שכבה איכותית ומוגבלת של לומדי תורה ומרבית האברכים אכן ישתלבו בתעסוקה.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

4. גיל פטור גבוה משירות צבאי

על פי חוק הגיוס הקיים, גיל הפטור משירות צבאי לחרדים עמד החל משנת 2013 על 24 (לאחרונה, בשל אי תיקון החוק, הוא אף עלה ל-26). מצב דברים זה פוגע באופן משמעותי באחת ממטרות החקיקה: שילוב גברים חרדים בעולם התעסוקה. הצעת החוק מורידה אמנם את גיל הפטור לגיל 23 אך גיל זה עשוי להיות מאוחר מדי להשתלבות גברים חרדים בלימודים אקדמיים או בהכשרה מקצועית משמעותית שכן בגיל זה מרביתם נשואים וחלקם אף אבות לילדים. מצב דברים זה, והעובדה שהממשלה הגדילה את קצבת האברכים ונמנעת מהתנייה של מיצוי כושר השתכרות כתנאי לקבלת הנחות וסבסוד, תגרום לכך שרובם המוחלט יעדיפו להישאר בכולל גם לאחר הגיעם לגיל הפטור ולפיכך לא יחול כל שינוי משמעותי במצב הכלכלי של משקי הבית החרדיים. שיעור תעסוקה נמוך בקרב גברים חרדים משפיע על כלל המשק.

גישה הרואה בגיל פטור גבוה סוג של פיצוי על הפטור משירות צבאי או אזרחי מקבעת, לטעמנו, עמדה בעייתית לפיה הלימודים בישיבה מהווים סנקציה על היעדר שירות הצבאי. הדבר גם גורם להחרפת בעיית הנשיאה בנטל, שכן בהעדר אופק תעסוקתי משמעותי, תרומתו של הציבור החרדי לכלכלה הישראלית תמשיך להיות קטנה, באופן יחסי לגודלו של הציבור.

הצעת המכון הישראלי לדמוקרטיה – הורדת גיל הפטור לגיל 21

לדעתנו, ראוי כי דחיית השירות של בחורי ישיבות תימשך עד לגיל 21 ולאחר גיל זה בוגרי הישיבות יוכלו לפנות להשכלה גבוהה ומקצועית ולהשתלב בתעסוקה. גיל זה מחייב את בחורי הישיבות ללימוד ממושך בישיבה (שלוש שנים לעומת שנתיים במתכונת הגיוס הצה"לית המתוכננת) ועתיד לגרום לחלק ממי שאינם מתאימים לכך להתגייס לשירות צבאי או אזרחי. קבלת פטור בגיל 21 לבחורי הישיבות תאפשר לצעירים החרדים לפנות ללימודים גבוהים משמעותיים ולתעסוקה איכותית כאשר עול המשפחה עדיין לא מכביד עליהם. על פי סקר שערך המכון לדמוקרטיה בקרב צעירים חרדים בשנת 2020, הורדת גיל הפטור לגיל 21 תגרום להקדמת היציאה לעבודה של 20%-33% מהם. כמו כן, 80% מן החרדים ששירתו בצבא אמרו שהורדת גיל הפטור לא הייתה גורמת להם שלא לשרת בצבא.

עם זאת, קשה להגן על הסדר שקובע צעד חיובי בודד של הפחתת גיל הפטור שאיננו מהווה חלק ממהלך רחב יותר של עידוד חרדים להשתלב בשוק התעסוקה. לשיטתנו, הסדר ראוי חייב לכלול אכיפה של הוראת לימודי ליבה בבתי ספר חרדים, והימנעות מצעדים שצפויים להקטין את המוטיבציה לפנייה לתעסוקה, כגון העלאה חדה בתקציב הישיבות ומתן הנחות במעונות יום לאברכים שאינם ממצים כושר השתכרות.

5. שירות אזרחי לחרדים

השירות האזרחי לחרדים אינו מהווה חלופה הולמת לשירות הצבאי לחרדים הן ברמה הנורמטיבית (אי שוויון) והן בשל כישלוננו המובהק לעמוד ביעדים שנקבעו לו. בית המשפט הציב בסימן שאלה את הצדקת השירות האזרחי לחרדים בתחומים אזרחיים מובהקים והחשבתו כשווה ערך לשירות צבאי וכמו כן את משכו שעמד אז על שנה בלבד. השירות האזרחי הוארך כתוצאה מכך לשנה וחצי, אך דווקא משום כך הוא הפך לפחות אטרקטיבי מבחינת המשרתים החרדים. החסרונות העיקריים לטעמנו של השירות האזרחי לעומת השירות הצבאי הינם: כניסה לשירות בגיל מאוחר יחסית בשל מגבלות החוק (רק מגיל 21), והעדר יוקרה והכשרה מקצועית. במקרים רבים הפיקוח הרופף מביא להתנדבות פיקטיבית שאיננה תורמת באופן ממשי לרווחה או לנזקקים ובכך מחמיץ השירות את ייעודו העיקרי. בשנים האחרונות נעשה מאמץ מבורך ברשות השירות הלאומי-אזרחי לכלול גם הכשרה מקצועית במסגרת שירות זה. שינוי זה יהפוך אותו להולם יותר עבור המשרתים אך לא יהפוך את התרומה שלו לשוויונית יותר לזו של המשרתים בצה"ל.

החוק המוצע מאפשר להתנדב לשירות האזרחי עד גיל 28. שירות אזרחי בגילאים מאוחרים דוחה באופן ממשי את הכניסה לשוק העבודה ופוגע בתכלית התעסוקתית של חוק הגיוס.

הצעת המכון הישראלי לדמוקרטיה – שירות אזרחי בגופים ממלכתיים בלבד

עמדתנו היא כי השירות האזרחי יוכל להתקיים במסגרת אזרחית-ביטחונית או במסגרת ממשלתית בלבד ויש לבטל את האפשרות לקיים את השירות בעמותות רווחה פנים-חרדיות. שירות במשטרה, בשב"ס, בכוחות ההצלה ובכלל משרדי הממשלה הינו שירות משמעותי הכולל פיקוח מדינתי מובנה ולפיכך התועלת בו ממשית וברורה. בשל כך ניתן לראות בו כשווה ערך – במידה מסוימת – לשירות צבאי בתפקידים עורפיים. כמו כן יש להגביל את גיל השירות האזרחי עד לגיל 24, בדומה לחוק הקיים ביחס כלל המתנדבים לשירות האזרחי וזאת כדי לקדם כניסה של חרדים לתעסוקה בגיל זה. יש לשאוף להשוות, בסופו של יום, את משך השירות האזרחי למשך השירות הצבאי.

תיחום השירות האזרחי חרדי לשירות בטחוני וממלכתי בלבד נועד לשמר אותו כשירות משמעותי. הרעיון של שירות אזרחי חרדי בקהילה העולה מעת לעת בשיח הציבורי סותר ממצאים ברורים המעלים ששירות זה איננו יעיל ותרומתו לחברה כמו גם למשרת נמוכים מאוד. הרחבת שירות זה תזיק לתהליך של שילוב חרדים, תביא לבזבוז משאבים גדול ולא תקדם שוויון.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

טבלה מסכמת: מתווה הממשלה המוצע מול הצעת המכון הישראלי לדמוקרטיה

הנושא	מתווה הממשלה	הצעת המכון הישראלי לדמוקרטיה
תכלית החוק	שילוב חרדים בתעסוקה	שילוב חרדים בצבא ובתעסוקה
יעדי גיוס לאוכלוסייה החרדית	ללא יעדי גיוס	מתווה מדורג לעלייה ביעדי גיוס הקבועים בחוק
תמריצים לגיוס חרדים	היעדר תמריצים לגיוס חרדים	סנקציות כלכליות מיידיות בתקציב הישיבות של דוחי השירות במקרה של אי-עמידה ביעדי גיוס, וביטול הגידול הדרמטי בתקציב הישיבות
יצירת תמריצים ליציאת חרדים לשוק העבודה	הגדלת התמריצים לאי יציאה לעבודה באמצעות הגדלת תקציבים ומתן סבסוד לאברכים במעונות יום	הגדלת התמריצים ליציאה לעבודה באמצעות צמצום תקציבים וביטול הסבסוד לאברכים במעונות יום
גיל הפטור משירות צבאי לחרדים	הורדת גיל הפטור לגיל 23	הורדה של גיל הפטור לגיל 21
שירות אזרחי לחרדים	שירות אזרחי גם במסגרות פנים-חרדיות לא מפוקחות	מיקוד השירות במסגרות שירות ביטחוניות וממשלתיות בלבד

ד. הצעת הרפורמה למשך השירות בצה"ל ותגמול למשרתים

במקביל להצעת החוק בנושא גיוס חרדים, מקדם צה"ל - בשיתוף עם משרד האוצר - שינוי במודל שירות החובה בצה"ל. השינוי המוצע כולל את המרכיבים הבאים:

- שמירה על מודל שירות החובה לכלל המיועדים לשירות ביטחון.
- מעבר למודל שירות דיפרנציאלי הכולל שירות של שנתיים לחיילים בתפקידים עורפיים (במקום 32 חודשים כיום) ושירות ממושך יותר, עד שנתיים ושמונה חודשים, תוך קבלת תגמול נוסף, ללוחמים ולחיילים בתפקידים חיוניים אחרים.
- הגדלת התגמול וההטבות למשרתי החובה שיידרשו לשרת מעבר לשנתיים.

השינוי במודל השירות בצה"ל חורג מסוגיית גיוס בני הישיבות ואיננו מותנה בו, ועם זאת חשוב לציין את היתרונות של מהלך זה בכל הקשור לקידומו של השוויון בנטל השירות הצבאי:

הקטנת השוויון בנטל צריכה להיעשות בראש ובראשונה באמצעות קידום של שירות חרדים בצה"ל. עם זאת, אין לבטל את המשמעות של קיצור השירות על המשרתים גם בהקשר של צמצום אי-השוויון בין אוכלוסיית המשרתים לבין אלו שאינם משרתים. תגמול כספי והטבות לכלל המשרתים בצבא ובייחוד לאלו שישרתו מעבר לשנתיים, תתרום אף היא להקטנת אי-השוויון ותפצה במידת-מה על מחיר השירות הצבאי הממושך של המשרתים. עיקר התגמול צריך להיות בתקופת השירות.

מרכיב חיובי נוסף ביחס להגדלת התגמולים נוגע גם לאוכלוסיית החרדים הפוטנציאלית. כיוון שמודל הגיוס החרדי הינו התנדבותי, העלאה ניכרת של התגמולים עשויה להגדיל את מספר המשרתים החרדים בצבא ובכך לתרום בדרך נוספת להגדלת השוויון בנטל הביטחון ולהגברת תחושת השוויון החברתי בישראל.

ה. סיכום

מתווה הממשלה המסתמן לחוק הגיוס מוותר באופן מוחלט על שירות חרדים בצה"ל ומבקש להתמקד בשילובם בתעסוקה. וכך, בניגוד לכל הצעות החוק מן העשור האחרון, כולל החוק שקידמו המפלגות החרדיות בשנת 2015, אין בו כלל יעדי גיוס, אפילו לא בהחלטת ממשלה. זניחת הרעיון של גיוס חרדים מקבלת ביטוי גם בהיעדר כלים כלכליים שנועדו לתמרץ צעירים חרדים להתגייס לצה"ל וללחוץ על הישיבות "לוותר" על צעירים שאינם מתמידים בלימוד תורה.

גם התכלית התעסוקתית המוצגת כיעד המרכזי במתווה איננה מקבלת כמעט שום ביטוי בתכני ההצעה. למעט המרכיב של הורדת גיל הפטור שבנוגע אליו עוד לא התקבלה הכרעה, אין בחוק יעדים לשילוב חרדים בתעסוקה וגם לא כלים שנועדו לתמוך בתהליך כזה. אדרבה, צעדי הממשלה להגדלת התמיכות לבחורי ישיבות ואברכים מגבירים דווקא את התמריץ **להישאר** בישיבה ובכולל **ולהימנע** מלצאת לעבוד.

אנו סבורים שחוק גיוס ריאלי ומאוזן ראוי שיתבסס על המתווה שקידם משרד הביטחון בשנים האחרונות, מתווה שכולל יעדי גיוס עולים והטלת סנקציות על תקציב הישיבות במקרה של אי עמידה ביעדים. מתן הדגש על שילוב חרדים בתעסוקה יתבטא בהורדת גיל הפטור, בהצבת יעדי תעסוקה ובהקטנת התמריצים להישארות בישיבה ובכולל ולא בהגדלתם. רק מכלול צעדים אלו, יקדמו את השוויון בין חרדים ללא חרדים הן בנטל השירות הצבאי והן ביחס להשתתפות בתעסוקה.